

Enescu és szülőföldje

Aki figyelmesen olvassa George Enescu emlékezéseit, nyilatkozatait, szüleihez-rokonaihoz írt leveleit, de főleg önéletrajzi jellegű írásait, annak lépten-nyomon felhívjuk, milyen elevenen élt a szülőföld, a moldvai táj képe a zeneszerző gondolatvilágában. Nostalgiaját, majd — élete vége felé — honvágyát minden biztonnal erősítette az is, hogy túl hamar elszakadt Liveni, Cracalia, Mihăileni vidékétől, túl hamar került a nagyvárosok forgatagába; s ezért tért vissza művészetével is mindig az ősforráshoz. Az alkotásait elemző zenetudósok nem ok nélkül állapítják meg, hogy a szülőfalu, tágabb értelmezésben a szülőföld vágya már első műveiben megszólal, s az *Opus 1* sajátos román hangulatokat idéző szimfonikus költeményétől az *Opus 32* román népi dallamokat feldolgozó hangversenyvitányáig zenéje egyazon hűség jegyében fogant.

Jellemző, amire ezzel kapcsolatban Bernard Gavoty emlékezik. Feljegyzése szerint Enescu, nem sokkal halála előtt, így vallott az idézett *Opus 1*-ről (*Poème Roumain*): „Ebben a zenekari szvitben néhány gyermekkori emlékemet próbáltam kifejezni [...]. Még ma is hazám tájainak illatát érzem benne.“

Enescu életének legboldogabb szakasza kétségtelenül a gyermekkor volt, a szülői ház elhagyásának fájdalma ellenére. Ránk maradt egy, a maga nemében páratlan dokumentum: a gyermek George Enescu levelei Bécsből és Párizsból az itthon maradtakhoz (legtöbbjüket Romeo Drăghici gyűjtötte össze és adta ki *George Enescu. Bibliografie documentară* című, 1974-ben megjelent kötetében). Bécsben szorgalmasan tanul a jövődöbéli nagy muzsikussal, de gondolatai szüntelen hazaszállnak. „Máskor, ha írsz még, vedd el egy papírost, és fessd le nekem az egész házat, ott fenn a dombon“ — kéri Tinca nagynénjét 1889. október 17-én. S hogy apjától elvált és Mihăileni-be költözött édesanyját mulattassa, egy rajtot küld neki: „Ez az a ló az eszténa mellől, cövekkel a nyakában, mert megijedt a villámtól, s kitepte a cöveket, amihez hozzá volt kötve.“ Folyton eszébe jutnak az otthoni lovak, s majdnem minden leveléhez csatol egy-egy ilyen „illusztrációt“; Tinca egyszer azt is írja neki tréfásan, hogy már egész ménes gyűlt össze otthon az általa küldött lovakból.

Mi sem természetesebb, mint hogy a szülőfalu, a gyermekkor tüneményes világa soha nem fakuló emlékeket hagyott a zeneszerző lelkében, és ihletőleg hatott alkotómunkájára. A moldvai táj képe ott lebeg Enescu legtöbb művében, amire a címek, alcímek külön is felhívják a figyelmet (például: *Falusi szvit*), legnagyobb alkotásaiban pedig mindez a honi föld és természet apoteózisává magasztosul (*Román rapszódia*, *Voix de la nature* stb.). Kisebbségi darabjai számtalan meghitt „hangképet“ festenek az elhagyott otthonról, s az azt körülölelő tájról (*Napkelte*, *Patak a kert alatt*, *Éji harangszó*, *Költöző madarak* stb.), a bennük megszólaló nostalgia azonban hovatovább tragikus életérzéssé mélyül: a honvágy és az idegenben bekövetkező halál sejtelve öltözik hangokba az idézett *Opus 32*-ben (*Hangversenyvitány*).

Enescu sehosem érezte magát inkább otthon, mint szülőföldjén, Liveni, Cracalia, Mihăileni vidékén, 1910-től pedig Tescani-ban. Itt írta, nem sokkal végleges távozása előtt, *Csönd* című kórusművét, amelynek mély nyugalomvágyát és nyugalmát vallomásként értelmezhetjük.

Szerette a moldvai parasztházak tornácát, ahol elmerülhetett a természet szemlélésében. „Földszintes házban laktunk, amelynek festett fatornácán száradó hagymakoszorúk lógtak“ — emlékezett vissza Bernard Gavoty előtt egy beszélgetésük során, amelyet magnószalag örökített meg. S amikor színajai villáját építtette, sajátkezű ceruzarajtot adott át Radu Dudescu tervezőnek a toronyról, melynek ablakaiból — itt berendezendő dolgozószobájából — a környező erdőkre akart látni; s persze arra is megkérte az építész, hogy szerkesszen a villának paraszti stílusú tornácot. A román zene múzeumában látható két szimbólumértékű fénykép, amelyek között fél évszázad az időbeli távolság: az egyik Costache Enescut

ábrázolja cracialiai háza tornácán, családja és a névnapja alkalmából köszöntőt mondó falusiak körében; a másikon George Enescu áll villája tornácán, és a szinajai hegyekben gyönyörködik — mintha az egész román föld, az egész szülőháza szépségét inná fel tekintetével.

Liveni és Cracalia, Mihăileni és Tescani ihlető ereje azonban, bár hasznos újra és újra felidézni, közismert mozzanata Enescu életműve létrejöttek; s ugyanezt elmondhatjuk a szinajai hegyekről, erdőkről is. Hogy mit jelentett a zeneszerző számára — akárcsak költő-szellemtestvére, Eminescu számára — a tenger, azt viszont a halála után nyilvánosságra került dokumentumokból tudtuk meg tárgyszerűen; sejtteni nyilván azelőtt is sejtettük. Enescut ugyanaz a mély nosztalgia töltötte el a tenger iránt, mint a *Csak egy vágyam maradt* klasszikus strófáinak íróját, s az örök hullámszásban, a habok és a part küzdelmében az ember és a természet, sőt talán inkább az ember és a sors harcát látta. Avagy nem a sors hangja csendül-e ki a *Vox maris* zenéjéből, mesterünk csodálatos hattyúdálából, amelyet 1948-ban a Fekete-tengeren tett utazása ihletett? Ez az utazása volt végső távozása, s ezért szólt meg oly tragikus felhangokkal a műben a szülőföldről, a hazától vett búcsú fájdalma.

George Enescu egész zeneszerzői életműve egyetlen monumentális vallomás a hazaszeretetről, egyetlen fároszként világló példája az emlékeinkhez, az önmagunkkal való azonossághoz ragaszkodásnak.

V. Z. fordítása

Vincent Enescu

Utóirat Baróti Pál életéhez

Már megint gyászolunk. Két ravatal között, két friss sír között oly szűk a hely, hogy egyre szorosabban kell állnunk, egyre riadtabban és egyre elszántabban; egyre összetartóbban. Két gyászjelentés között oly kevés az idő, kifáradnak a szavak és elapadnak a könnyek, nem győzik gyérülő csapatunkat követni a változó Házsongárd mind meredekebb kaptatóján, felfelé, kifelé.

Lehetséges, hogy eltelt egy negyedszázad azóta, hogy egy higgadt tekintetű, megnyugtató szavú fiatalember, mosolyogva a gólya zavarán, eligazította a magyar szak tantermei, zsvajgó diáknépe, tanári szobái és hirdetőablái között koválygó elsőévest, aki voltam? Ez volt az első találkozásunk. Az utolsónak hadd tekintsem a soha el nem maradó kártyát, amelyen, mint minden decemberben, Bukarestből kíván kellemes ünnepeket, boldog új évet! Beteg volt már ekkor. Nem tudta, nem tudtuk, mennyire beteg. És nem jön több baráti üdvözet Baróti Páltól.

Barátságunk első tíz évében sokat terveztünk, még többet vitatkoztunk: fürkészünk a jövőt. Közös ügy, tennivalók, lelkendezés, csüggedés, dac, önuralom fűzött össze oly szorosán, hogy sose kellett az összetartozástudat, a ragaszkodás szavait kimondani. Tartózkodó volt, fegyelmezett, szemérmes. Irtózott a hangzatos nyilatkozatoktól. Került minden olyan szót, amelyet az erkölcsi kopás méltatlanná tett a szerényen és szenvedéllyel szolgált anyanyelvhez. Makacs maximalizmussal irtotta a felesleges jelzőket, a pongyola mondatokat; a nyelvhelyességben felfedezte az erkölcsi törvényt, a maga végvári vitézségét. Elavultnak vélt virtusokról bizonyította be, hogy a legidősebbek. Ezért volt pontos, komoly, megbízható. Számítani lehetett rá — milyen jóvátehetetlen kár, hogy ezt most, e rettenet szülte alkalom mondatja ki velünk! Közös szándékunkból — jobbitsunk a világon — Baróti Pál a legkevésbé látványos módozatokat vállalta. Egyetlen szerepet vállalt, karakterszerepet: a munkát.

Fileșcu, Júlia

Véleményem szerint...

A tavaly hónapokon át régi újságokat tanulmányoztam az Egyetemi Könyvtárban. A könyvtárosnő már emlékezett ra, mit olvastam előtte való nap, s mihelyt meglátott, hozta is a szükséges lapkollekción. Pár hét múltán megkérdezte: — Ugye-bár a *Korunk*nál dolgozik? Nohát akkor ismeri-e a legrégebb *Korunkot*? — Természetesen — válaszoltam, s a lap első, 1926-ban megjelent számaira gondoltam.

Magabiztos feleletem hallatán a könyvtárosnő mosolyogva tűnt el, majd jó idő teltén régi-régi sárga újságköteget tett elém. — No, ezt is ismeri?

Diadalmas kérdésre mit sem tudtam felelni, hiszen egy olyan *Korunkot* helyeztet az asztalra, amelyről eddig mit sem tudtam, s úgy vélem, mások sem igen, hiszen az eddig megjelent *Korunk*-irodalom alig tesz említést róla. (Jordáky Lajos: *A romániai magyar sajtó történeti útja*. In: *Korunk Évkönyv 1974*.)

A lap még a múlt század hatvanas éveiben jelent meg, s formátuma nagyjából a mai *Utunkra* emlékeztet. Noha hetenként csak 3-4 alkalommal jelent meg, alapjában véve napilap jellegű volt.

Ami első rápillantásra szembetűnt, nyomban meg is mosolyogtatott, régi idők üzenete volt: „Delizsánsz indul Kolozsvárról a Biasini szálló elől Nagyváradra, Désre, Tordára...” Biasini szálló, delizsánsz... Petőfi jutott eszembe, s oly sok más utazó, egykori naplók, útirajzok, feljegyzések s még mi minden, ami ehhez a szállóhoz s a delizsánszhoz fűződik emlékezetemben.

Nagy érdeklődéssel olvastam napok hosszán a lapot, s a kis hirdetésektől a folytatásos tanulmányokig jó néhány írása fölött eltöprengtem, tünődtem, kérdéseket tettem föl magamban. Leginkább az foglalkoztatott, hogy vajon Dienes László tudott-e erről a lapról, s amikor induló folyóiratának címet keresett, ez a múlt századi közlemény befolyásolta-e a címadásban? S ha ő nem is hallott erről az újságról, vajon a baráti köréből valaki ismerte-e, s egyáltalán, honnan származik a *Korunk* cím, miként „született“?

Mindez azonban csak irodalomtörténeti csemege volna, és a „korunkológiát“ a genezist illetően gyarapítaná új színfolttal, ha valaki tisztázná, hogy volt-e egyáltalán kapcsolat a régi és a legrégebb *Korunk* között. Minél többet olvastam az újságot, annál jobban fölkellette az érdeklődésem. Ugy sikerült, hogy elsőnek a hatvanas évek elején megjelent lapokba pillantottam bele. Sajátos korszak hangvétele csapott meg. Előjáróban hadd mondjam el, hogy a Bach-korszak különösen érdekelt egy időben, talány volt számomra, hogy a szabadságharcban elbukott nemzet miként állt talpra, hogyan volt képes a sorait rendezni, s a sortüzek, bitófák, tömeges bebörtönzések ellenére mily módon tudta a passzív rezisztencia fegyverét oly egységesen és eredményesen a császári önkény ellen fordítani, hogy az uralkodó és kormánya végül is kénytelen volt az egykori „vesztésekkel“ tárgyalásztalhoz ülni. Mondjunk bármit 1867-ről és Deák Ferencről, marad az örök tanulság: a háborúvesztés nem jelent végső vereséget! Mert ha egy nép kitart szabadságvágya mellett, és megőrzi küzdőképességét, akkor a Bach-féle rémuralom feltételei közepette is képes a béke eszközeivel — ha nem is teljesen — elérni céljait.

Solferino után vagyunk. A legendás hírű Garibaldi és Türr István vezénylete alatt az egyesült olasz-francia-magyar csapatok nagy vereséget mértek az osztrák armádiára, Észak-Olaszország föl szabadult a kétféjű sas uralma alól. Ausztria először tapasztalhatta — századok után —, hogy mit jelent, ha korábbi támogatói nem segítik, sőt az ellenfél oldalán egész emigráns ezredek harcolnak olyan elszántsággal, hogy Garibaldi, az „Italia unita“ megvalósítója kijelentette: győzelmei jó részét a magyaroknak köszönheti. (Az olasz szabadságharc vezérének neve azóta vonult be a népdalokba, mesékbe.)

A vereség után itthon sajátos erjedés kezdődött. A Bach-korszak jege olvadásnak indult, a bécsi kamarilla egyezkedő tárgyalásra fanyalodott. A történelemből tudjuk azonban, hogy Ausztriának nem volt elég egy vereség, továbbra is a győztes fölényes álláspontjáról tárgyalt, s mereven ragaszkodott sok-sok elavult, reakciós politikai elvhez, intézményhez, az osztrákok teljes uralmát kívánta biztosítani. A következetes szabadságharcosok azonban „nem engedtek a 48-ból“ (akkor keletkezett ez a mondas), és sok huzavona után a tárgyalások végül is megszakadtak. Pár év múltán Ausztria újabb vereséget szenvedett Königrätznél a poroszoktól, nagy területeket veszített el, s Bécsnek végleg le kellett mondani százados álmáról, hogy maga hozza létre minden németek egységes birodalmát. Kénytelen-kelletlen most már más alapon kereste a kiegyezés útját.

A Solferinót követő tárgyalások egyik sokat vitatott pontja az alkotmány volt. A többségi balszárny a 48-as vívmányok nagyobb részét érvényre akarta juttatni, ezzel szemben a császár és környezete hallani sem akart a „rebellió gyümölcseiről”, különösen a forradalmi alkotmányról nem. Jellemző, hogyan érvelt ez utóbbi mellett az egykori *Korunk*. Azt fejtette, hogy ha 48 forradalmi népe — noha 49-ben megfosztotta trónjától a királyt — most uralkodójának ismeri el, és jogfolytonosságát sem tagadja, akkor Ferenc József is tartozik kölesönösségi alapon annyival, hogy elismeri a 48-as alkotmányt, mint az új korszak, a haladás alap-törvényét, s annak érvényesítését szavatolja.

Meglepő az a szenvedélyes, bátor és okos érvelés, amellyel a legrégebbi *Korunk* a vitába bekapcsolódott; a korszak kutatóinak igazi csemege. Alig néhány írás elolvasta után világossá válik, hogy a *Korunk* nem az engedékenyebb Deák-párthoz tartozott, hanem a radikális Teleki László vonalához. De az is kitetszik a lap tanulmányozásából, hogy a pár évvel későbbi cikkek szelídebbek; úgy látszik, a passzív ellenállás erőtartalékai megfogyatkoztak, a békülõ hajlam teret nyert, aminek bizonyára oka volt. Tény, hogy a lap hangvételének alakulása hozzájárulhat ama máig is vitatott kérdés megvilágításához, miért lett öngyilkos (ha valóban az lett) Teleki László, miért látta úgy, hogy esélyei megcsappantak.

Sokat lehetne írni még a hajdani *Korunk*ról: ki állt mögötte, miféle érdekcsoport, párt, üzleti kör, mettől meddig jelent meg, miért szűnt meg, meddig terjedt földrajzilag a hatóköre? Továbbá: kik voltak szerkesztői, közelebbi és távolabbi munkatársai, milyen műfajú írásokat közölt, minő kérdésekkel foglalkozott legtöbbet, melyik tájegységre irányult a figyelme különösképpen, hány példányban jelent meg, és milyen anyagi hasznot hajtott kiadóinak, mit jelentett az olvasók s általában szellemi életünk, közírásunk számára?

Nem tartom feladatomnak, hogy minderre válaszoljak, nem foglalkoztam annyira behatóan a lappal. Csupán azt tartottam kötelességemnek, hogy fölhívjam rá a figyelmet. A *Korunk*-kutatásnak érdemes volna kiterjednie tehát erre az alig említett, csupán lexikonból ismert múlt századi ósre, s a különböző *Korunkok* vonulatát egy olyan előddel egészíteni ki, amely minden tekintetben méltó a Dienes László és a Gaál Gábor fémjelezte laphoz. Erős a gyanúm ugyanis, hogy a két háború közti *Korunk* szerkesztői ismerték a még régebbi elődöt, s tudatosan választották, vállalták annak címét és hangvételét.

A kérdés tisztázása azonban már az irodalom- és sajtótörténet föladata. Remélem akad kutató, aki vállalkozik rá.

Haradjevics

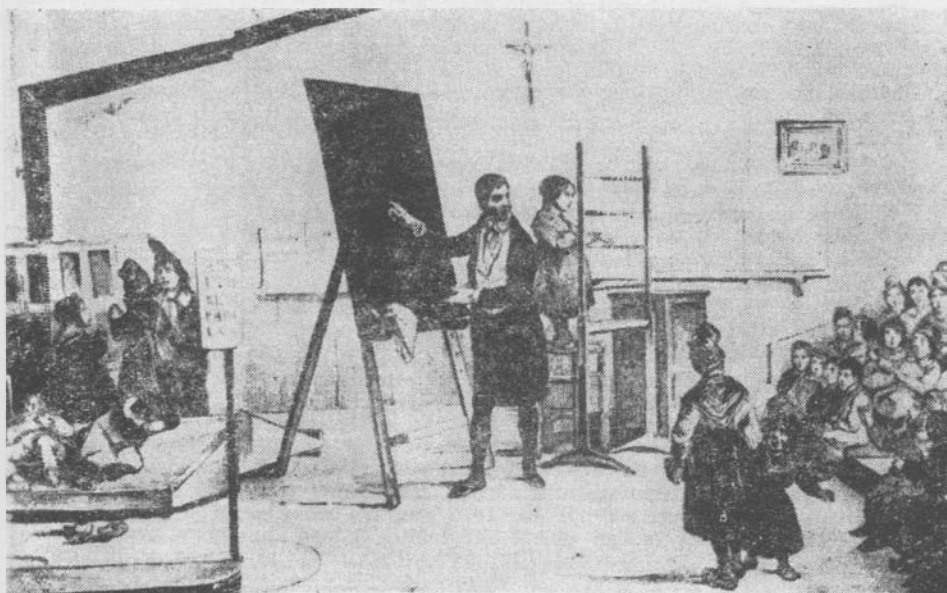
Kell a törődés

Nem könnyű a pedagógusnak. Szakmája, hivatása egész embert követel — és nem akármilyent! —, munkája fáradságos, ráadásul gyakran az eredmény sem igen mutatja a belé fektetett energiát. E pálya megítélése a végletek közt mozgó: hol az egekig dicsérik, hol szidják — jól tudjuk, hogy a maga fény- és árnyoldalai-val mindkét minősítésre rászolgál. A sötétben látók ma is „a nemzet napzásomai”-nak nevezik a pedagógusokat (főleg a tanítókat), s hajlamosak elfeledkezni arról, hogy a nehéz-szép pedagógusi hivatás mennyi elégtételt nyújthat hittel, szeretettel szolgálójának. Az óvodától az egyetemig... Ezt a foglalkozást csak az válassza, aki elhivatottságot érez iránta, s nem kevés önfeláldozásra is hajlandó. Egy csöppnyi fanatizmus sem árt, hiszen az áldozatos munkához ez is kell; az önzetlenség szintén „kötelező” tulajdonság, továbbá kitartás, hűség, igazságosság és a többi. Micsoda pálya az, amely ennyi jó tulajdonságot kíván? S eddig csak e hivatás érzelmi összetevőiről volt szó; nem kisebb követelmény a szakmai megújulás képessége, a szellemi nyitottság, készség az örökös tanulásra, ismeretgyarapításra, szorgalom — és lehet folytatni a végtelenségig. Természetesen egy emberben ritkán találkoznak mindezek a jó tulajdonságok, kifejlesztésükért, gyarapításukért azonban érdemes mindent elkövetni. A jövő nemzedék érdekében is, hiszen nem egy diák éppen tanára példáját óhajtván követni, választja a pedagógusi hivatást.

Diákkoromra visszaemlékezve nagy szeretettel és hálával gondolok kedves magyartanárómra, a nagyváradai tanítónőképző kiváló pedagógusára, F. Diósszilágyi Ibolyára. Szememben ő az eszménykép — s nem a „megszépítő messzeség“ ködfátyolán át tűnik annak. Nemcsak tanított, nevelt is: önismeretre, közösségünk megbecsülésére, szeretetére, hűsége; belénk oltotta a szép szeretetet. A heti öt magyarórán mi mindenre jutott ideje! Ma már szinte hihetetlennek tűnik. Irodalomtörténet (tankönyv híján kézzel írtuk, amíg behorpadt az ujjunk); kis magyar nyelvtörténet (nyelvünk eredete, jövevényszavaink, fontosabb nyelvemlékeink stb.); minden óra elején öt-tíz perc nyelvtani elemzés (a négysoros szöveget a szünetben, óra előtt a soron levő tanuló írta fel a táblára), és ha az illető szöveg vers volt, verstanilag is elemeztük (főléje rajzoltuk a verstani jeleket, elkülönítettük a verslábakat stb.); a kötelező olvasmányok szigorú és következetes számon kérése (külön füzetünk volt erre a célra, megadott szempontok szerint elemeztük olvasmányainkat, s a jól sikerült elemzéseket ösztönzésül — vagy dicséretként? — felolvastuk az osztály előtt). Az anyagismereten túl tanárnőnk kíváncsi volt szellemi érettségünkre is. Ezt bizonyítják az effajta házi feladatok: *Lucifer alakja Az ember tragédiájában*, *A férfi és a nő szerepe a Tragédiában*. Sort kerített néha arra is, hogy egy-egy szép verset felolvasson (úgy szerettük hallgatni, olyan szépen mondott verset), azután megbeszéltük. Az irodalomtörténet-tanítás során mindig felhívta figyelmünket a párhuzamokra (a világirodalmiakra is), a nagy összefüggésekre, a fontosabb irodalmi irányzatokkal külön foglalkoztunk, s — amit szeretnék kiemelni — a történelmi háttér ismertetése sohasem maradt el. Hiányos történelmi tudásunkat ekképpen igyekezett pótolni. Erősen közéleti ihletésű irodalmunkat enélkül nehéz volna megérteni. Ezt ő jól tudta, s eszerint cselekedett. Kedvelte a szintéziseket (előszóval adott ilyen természetű házi feladatokat, később sok hasznát láttuk), a tömör, szabatos fogalmazást. A nyelvhelyességi és helyesírási hibákkal szemben könyörtelen volt. A gyengébb helyesírástú tanulóknak minden órára öt sort kellett másolniuk — a számonkérés sohasem maradt el. Mindez a tanítónőképző I., II., III. osztályában! És ahogy a gyengébb képességű tanulókat mozgósítani tudta!

Ma már világosan látom, mi volt a „titka“. Igényesség, gazdag tárgyismeret, hivatástudat — és mindezekkel együtt: szeretett minket. Ennyi.

Izabó Ilona

Kisdudóvá a XIX. században (francia fametszet)